

בפרשת השבוע מספרת התורה על מפגש יעקב ויוסף, ועל הבכי שהיה ביניהם לאחר שיוסף ירד ממרכבתו "וירא אליו, ויפול על צואריו ויבך על צווארו עוד". מלשון התורה משמע, שרק אחד מהנוכחים בכה. **רש"י** (מו, כט ד"ה ויבך) בעקבות חז"ל פירש, שרק יוסף בכה על צוואר אביו, ואילו יעקב לא בכה כיוון שהיה באמצע קריאת שמע.

הרמב"ן (שם, ד"ה והנכון) חלק ופירש, שהפסוק מתכוון ליעקב, והוא זה שבכה על צוואר יוסף. בטעם הדבר נימק, שהפסוק כותב 'וירא', ויותר מסתבר לייחס מעשה זה ליעקב, שכיוון שכבר לא ראה טוב בהיותו זקן, רק לאחר שהתקרר וראה את יוסף, בכה. עוד הוסיף ונימק, הסבר פסיכולוגי שיותר מסתבר שיעקב האב הוא זה שבכה לאחר שחשב שיוסף בנו כבר מת, ובלשונו:

"והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו, לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על צוארו ובכה עליו עוד. ודבר ידוע הוא מי דמעתו מצויה, אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל, או הבן הבכור המולך."

בעקבות פירושם של חז"ל למקרה יעקב ויוסף, נעסוק השבוע בשאלה מתי ולשם מה מותר להפסיק בקריאת שמע. נפתח תחילה בברכות קריאת שמע, היחס שלהן לקריאת שמע והאם מותר להפסיק בהן. לאחר מכן נעסוק בקריאת שמע עצמה, ונראה את הדיון האם מותר לענות בה לקדיש ולקדושה, וכן לשאר ברכות עוברות.

ברכות קריאת שמע

מהו מעמד ברכות קריאת שמע? על מנת לענות על שאלה זו, ראשית יש לפתוח בדיון הגמרא במסכת ברכות. הגמרא (יד ע"א) מביאה מחלוקת בין רבי יהודה לרבי מאיר, לצורך איזה עניין מותר להפסיק באמצע קריאת שמע. הדיון סובב סביב שני מקומות, 'פרקים', כלומר בין פרק לפרק בקריאת שמע וברכותיה. ותוך כדי הפרק, שמסתבר שמעמדו חמור יותר.

לדעת רבי יהודה 'בפרקים', כלומר בין פרק לפרק, מותר להפסיק לענות שלום 'מפני הכבוד', ומותר לענות שלום לכל אדם שהוא. באמצע לעומת זאת, מותר לשאול רק מפני היראה, ולהשיב גם מפני הכבוד (מושגים שיתבררו בהמשך). רבי מאיר חולק ומחמיר, ולשיטתו בפרקים שואל וגם משיב מפני הכבוד, ובאמצע שואל וגם משיב רק מפני היראה.

מעמד ברכות קריאת שמע

כאשר הגמרא כותבת שמותר להפסיק מפני הפרקים לצרכים מסוימים, היא מונה מה הם הפרקים: בין ברכה ראשונה של קריאת שמע, לברכה השנייה. בין הברכה השנייה, לאמירת קריאת שמע. בין קריאת שמע לברכה ראשונה, בין ראשונה לשנייה וכו'. דברי הגמרא, הובילו למחלוקת הראשונים במעמד ברכות קריאת שמע:

א. **הרשב"א** (שו"ת א, שיט) סבר, שמעיקר הדין ברכות קריאת שמע אינן ברכות המצוות המקדימות את אמירת קריאת שמע (ומשום כך אין חובה להצמיד את ברכת אהבה רבה לקריאת שמע), ולראייה אנשי משמר (העובדים בבית המקדש), היו מפלגים את ברכות קריאת שמע. את ברכת אהבה רבה היו מברכים תחילה, ואת ברכת יוצר אור רק כשעלה עמוד השחר.

אם כן, מדוע לשיטתו הגמרא קובעת שבין הפרקים מותר לענות שלום רק לאנשים מסוימים? והרי אין קשר בין הברכות לבין קריאת שמע! הרשב"א עמד על קושיה זו ותיקן, שאכן לכתחילה כדאי להסמיק את הברכות לקריאת שמע (כיוון שאחרי הכל הן תוקנו לפניה) ומשום כך אין להפסיק סתם בין הברכות, אבל בדיעבד ובמקום צורך - מותר, וכן כתב **הרא"ש** (ד, יט), ובלשונו של הרשב"א:

"הקורא קריאת שמע בלא ברכותיה יצא, דברכות אין מעכבות. וכדתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא. וגרסין עלה בירושלמי הדא אמרה שאין ברכות מעכבות, שהרי אינו מברך אשר קדשנו וציוונו לקרא את שמע או נותן התורה כדרך שתקנו בקריאת התורה או בקריאת המגילה."

ב. **רבינו יונה** (לג ע"ב דה"ר ד"ה ולעניין) חלק וסבר, שכשם שלכל מצווה שבתורה יש ברכה לפניה - הוא הדין לקריאת שמע, וברכת אהבה רבה היא ברכת המצוות. משום כך ברור, מדוע אין להפסיק ולדבר בין הפרקים. גם **הרמב"ן** (יא ע"ב ד"ה כבר) צעד בשיטה זו ומשום כך התקשה, מדוע רבים במקומו נוהגים לומר לפני קריאת שמע 'א-ל מלך נאמן אם יש בכך הפסק'?

כדי ליישב את הקושייה כתב, שבעבר היו נוהג שרק שליח הציבור היה אומר את ברכות קריאת שמע, כדי להוציא ידי חובה את הרבים שלא ידעו לברך. אחר שליח הציבור מותר לענות אמן, שהרי הוא מוציא אותם ידי חובה, אלא שנהגו לומר א-ל מלך נאמן כדי שיהיה בפרשיית קריאת שמע רמ"ח תיבות. למרות שבזמן הזה כל אחד קורא לעצמו - המנהג נשמר, ובלשונו:

"ועכשיו אני צריך להודיעם העניין הזה, ומהיכן נולד להם. דורות הראשונים לא היו הצבור מברכין בעצמן כל הברכות, אלא שליח צבור העתיד לירד לפני התיבה אומר לפניו ברכות כולן והן עונין אמן. ולהשלים למניין אברים כפי המדרש הזה היו אומרים א-ל מלך נאמן במקום אמן, ממה שאמרו (שבת קט ע"ב) מאי אמן, א-ל מלך נאמן."

עם כל זאת גם הם מודים, שלמרות שמדובר בברכת המצוות לא מדובר בברכת המצוות רגילה, ויש לה דינים מיוחדים. לכן כאשר חז"ל תיקנוה, הם לא כתבו שיש לברך 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על קריאת שמע'. כמו כן בעקבות הירושלמי נקטו, שאדם שלא יודע לומר קריאת שמע אך יודע את הברכות - יברכן, ואין זו ברכה לבטלה כבשאר מצוות כאשר מברכים ללא עשיית המצווה.

ג. גישה שלישית בפוסקים, היא של **רב האי גאון** (רשב"א יא ע"ב ד"ה ושמע). הוא סבר שכאשר חז"ל תיקנו לומר קריאת שמע, תיקנו אותה רק בצמידות לברכותיה, ומשום כך הקורא קריאת שמע ללא אמירת הברכות לפניה לא יצא ידי חובה. ראייה לדבריו הביא מהגמרא הכותבת, שהסדר שבו אומרים את ברכות קריאת שמע אינו משנה - משמע שהברכות כשלעצמן מעכבות.

כיצד יתמודד עם דברי הגמרא הכותבת שהקורא קריאת שמע תוך כדי שקורא בתורה, אם כיוון ליבו יצא (והרי שם וודאי לא אמרה עם ברכותיה)? ויישב, שאכן כאשר נוקטים שהברכות מעכבות, הכוונה היא רק לקריאה בציבור, שאם במניין הציבור קרא שמע ללא אמירת הברכות לפניה הוא לא יצא ידי חובה, אבל יחיד הקורא יוצא ידי חובה.

להלכה

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א, ומחלוקת משפיעה על שני מקרים:

מקרה א': האם יש לענות 'אמן' אחר שליח הציבור, בסיום ברכת 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'. **השולחן ערוך** (ט, ד) חשש לרבינו יונה, שברכות קריאת שמע הן ברכות המצוות, ומשום כך אין להפסיק בין הברכה למצווה. **הרמ"א** לעומת זאת פסק כרא"ש, שלא מדובר בברכת המצוות ומותר ואף כדאי לענות אמן, ובלשונם:

"ברכת יוצר וערבית אומר עם השליח צבור בנחת. הגה (= רמ"א): וימהר לסיים קודם שיסיים השליח צבור, ויענה אמן אחר השליח צבור. (הגהת מיימוני פ"א מהלכות ברכות. רוקח סי' רי"ח). ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה, משום דהוי הפסק."

המשנה ברורה (שם, כה) בגישה שלישית כתב בעקבות **האליה רבה**, שמכיוון שלשולחן ערוך אין להפסיק לעניית אמן, ולדעת הרמ"א כדאי לסיים את ברכת אהבה רבה לפני החזן כדי לענות אמן, רצוי לסיים ביחד עם החזן את הברכה, וכך לכל השיטות אין לענות אמן, כיוון שאז עניית האמן נראית כענייה גם על ברכתו, ואין לענות אמן אחר ברכת עצמו (ועיי' רמב"ם ברכות א, טז).

מקרה ב': על בסיס אותו עיקרון כתב הרמ"א (או"ח סא, ג), שהמתפלל יאמר לפני קריאת שמע 'א-ל מלך נאמן', כדי להשלים את מניין התיבות לרמ"ח. גם במקרה זה **הבית יוסף** חלק וכתב שאין לעשות כך מחמת ההפסק, וכך נראה נוהגים בפועל גם האשכנזים (כפי שכתב הט"ז), וסומכים על הזוהר הכותב שאפשר להשלים את מנין התיבות בחזרת המילים "ה' א-לוהיכם אמת".

יראה וכבוד

כאמור לעיל, נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה למה מותר להפסיק, ולהלכה נפסק כדעת רבי יהודה, שבפרקים מותר להפסיק לענות שלום 'מפני הכבוד', ומותר לענות שלום לכל אדם שהוא. באמצע לעומת זאת, מותר לשאול רק מפני היראה, ולהשיב גם מפני הכבוד. אלא שנחלקו הפוסקים בשאלה, מהו אותו 'כבוד' ומהי אותה 'יראה' שמותר להפסיק בשבילם:

א. **מפני היראה**: רש"י פירש, שכונת הגמרא לומר שמותר להפסיק באמצע מפני אדם שמתירא שמא יהרוג אותו. **הרא"ש** (ב, ה) חלק וסבר, שמדובר במורא מפני אביו ואמו בהם נאמר "איש אמו ואביו תראו", וכן פסק **השולחן ערוך** (י, א). הוא לא קיבל את פירוש רש"י כיוון שהעיר, שוודאי שמפני חשש מוות מותר להפסיק, והרי אפילו באמצע שמונה עשרה מותר להפסיק¹.

ב. **מפני הכבוד**: המחלוקת בין הראשונים ביחס למושג מפני היראה, משליכה על דעתם בפירוש המושג מפני הכבוד. לדעת רש"י, שמפני היראה היינו מפחד מוות, כוונת מפני הכבוד היא משום אביו ואמו (עיי' רמב"ם קריאת שמע ב, טו - טז). לדעת הרא"ש שהפסקה מפני היראה היא מפני אביו ואמו, כוונת מפני הכבוד היא לכל אדם מכובד.

ענייה לקדיש וקדושה

כיום, במקרים רבים אין צורך להפסיק באמצע קריאת שמע בשביל אדם מכובד או מפני היראה, כיוון שכפי שהעירו האחרונים אנשים שמים לב שאדם מתפלל, ולא ייפגעו אם לא יענו להם או ידרשו בשלומם. אם כי כמובן, במקרים בהם יש לכך שייכות חלים הדינים. מקרה נפוץ יותר שדנו בו הראשונים ביחס להפסק בקריאת שמע וברכותיה הוא, האם מותר לענות לקדיש ולברכו:

א. **הרא"ש** (ב, ה) כתב, שמותר להפסיק לאמירת קדיש וקדושה, כיוון שמדובר בהשבה מפני הכבוד המותרת באמצע הפרק, ואם מפני כבוד בשר ודם מותר להשיב, קל וחומר מפני כבוד שמיים. גם **רבינו יונה** כתב כך, והביא לראייה שהגמרא דנה האם מותר לענות לקדיש באמצע שמונה עשרה, ועל אף שלמסקנה הגמרא למעשה לא מתירה, מכל מקום בברכות קריאת שמע מותר.

ב. **המהר"ם מרוטנבורג** (ברא"ש שם) כתב, שאין להפסיק באמצע בשביל לענות לקדיש וקדושה. הוא לא חלק על הרא"ש שמדובר בענייה מפני הכבוד, אלא כתב שמכיוון שאותו מתפלל כבר עוסק בשבחו של הקב"ה - אין לו להפסיק בשביל אמירת שבחים אחרים, ובלשון הרא"ש שהביא את הדברים:

"יש מי שאומר, שאף על פי ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, אפילו הכי אינו פוסק לקדיש ולקדושה, דכיוון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר. ורוב המפרשים הסכימו שפוסק אפילו באמצע הפרק, דלא גרע ממה שמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. וכן הסכים הרב רבינו יונה."

להלכה נפסק כדעת הרא"ש ורוב הראשונים, שמותר לענות לקדיש וקדושה. בעקבות כך כתב **רבי עקיבא איגר** (י, א), שמכיוון שהיתרם מבוסס על 'השבה מפני הכבוד', דין זה נכון רק כאשר שומעים את הציבור, אבל כאשר אדם שומע רעם, שאז אין הוא משיב אלא מברך לעצמו - אין היתר להפסיק באמצע הפרשיות, ורק בין הפרקים שמותר לשאול מפני הכבוד יהיה מותר.

המגן אברהם (שם, ה) חלק וסבור שמותר לעצור לברך ברכת הרעמים, אפילו באמצע ברכות קריאת שמע. כיצד יישב את קושיית רבי עקיבא איגר? רבי עקיבא איגר כתב ליישב, שכל הנראה המגן אברהם הבין שעניית על ברכת הרעם נחשבת כשאלה מפני היראה, כיוון שכאמור לדעת רוב הראשונים (ובניגוד לרש"י), מפני היראה הכוונה אביו ואמו, וקל וחומר יראת הקב"ה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...?

¹ מדוע אם כן הגמרא בברכות (לב ע"ב) מספרת (כנראה בשבח) על אותו חסיד, שלא הפסיק באמצע שמונה עשרה מפני אותו שר שיכול היה להורגו? **המגן אברהם** (קד, א) דחק לתרץ, שהיה לחסיד ברור שהשר יקבל את הסברו מדוע לא הפסיק, ולכן למעשה לא סיכן את עצמו. בדומה לכך כתב **הט"ז** (י, א), שאין דרך המלכות להרוג מיד ללא משפט, ולכן ידע החסיד שתהיה לו הזדמנות לענות.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com